

Skrifter utgivna av Svenska Litteratursällskapet. 1

SAMLAREN

TIDSKRIFT FÖR SVENSK
LITTERATURHISTORISK
FORSKNING



Ny följd. Årgång 2

1 9 2 1

UPPSALA 1922

ALMQVIST & WIKSELLS BOKTRYCKERI-A.-B.

ERIKSKRÖNIKANS ÅLDER OCH TILLKOMST

N Å G R A S Y N P U N K T E R

AV

A. NORDFELT

Då jag sedan flera år tillbaka varit sysselsatt med undersökningar om de franska lånordens förekomst i vår medeltidslitteratur, har jag ansett mig böra läsa så mycket som möjligt såväl *av* denna litteratur som ock — i vetenskapliga verk och skrifter — *om* densamma. Därvid har jag icke kunnat undgå att även intressera mig för och bilda mig en personlig uppfattning i frågor, vilka äro av en allmännare innebörd än de, som mera direkt höra till lånordsämnet, t. ex. spörsmålen om dikters uppkomst, ålder och författare m. m.

Ibland har det då förefallit mig, som om sådana frågor avgjorts på grunder, vilka icke kunna kallas oangripliga, och att den sålunda vunna lösningen kommit att för eftervärlden gälla såsom fastslagen och utan nämnvärd reservation fått tjäna till grundval för ytterligare slutsatser.

Så hade jag intagits av starka tvivel angående riktigheten av den mycket allmänt omfattade åsikten, att de tre s. k. Eufemiasvisorna vore att förlägga till en så tidig period som början av 1300-talet (resp. år 1303, 1308 och 1312). Men det skulle aldrig ha fallit mig in att offentligen yttra mig i denna fråga, om jag icke kunnat stödja mig på E. Olsons "Studier över rimmen i den fornsvenska Flores och Blanzeflor", av år 1911, vari denna dikt förlägges till tiden omkring 1350 och de andra Eufemiasvisorna —

Ivan Lejonridderen och Härtig Fredrik av Normandi — anses vara endast ett tiotal av år äldre. På grund av det av Olson vunna resultatet i åldersfrågan vågade jag, om ock mera i förbigående, framkasta en annan förklaring än den allmänt vedertagna av Eufemiavisornas tillkomst, i en artikel i Nyfilologiska Sällskapets studier av år 1920, samt underkastade deras slutverser en förnyad och utvidgad granskning i samma publikation av år 1921. Samtidigt med att denna senare trycktes, utkom Olsons kritiska upplaga av Flores (i Sv. Fornskrift-Sällskapets samlingar 1921), och jag finner där, att författaren vidhåller sin mening i åldersfrågan samt att hans och min uppfattning, ehuru alldeles oberoende av varandra, i huvudsak gå i samma riktning i en del andra hithörande frågor.

Under sådana förhållanden har jag dristat här nedan säga min mening även angående Erikskrönikan, som jag redan för mitt speciella behov studerat ganska ingående. Jag gör detta utan alla anspråk men dock med någon förhoppning att härigenom föranleda fullt sakkunniga forskare till en allsidig revision av detta viktiga och intressanta spørsmål.

Jag vill då först erinra om att Erikskrönikan, vars text är utgiven av G. E. Klemming år 1865 (Sv. Fornskr.-Sällsk.), särskilt har behandlats av G. Cederschiöld i hans kända arbete av år 1899,¹ vari bland annat lämnas en fullständig analys av innehållet i förening med prövning av de historiska uppgifterna. Han har utförligt motiverat den redan förut av andra uttalade åsikten, att krönikan bör förläggas till tiden omkring 1320, vilken tidsbestämning blivit så allmänt accepterad, att senare forskare med sällspord enighet nöjt sig med att utan vidare hänvisa till hans utredning.

¹ Om Erikskrönikan, ett historiskt epos från Folkungatiden (i Populärt vetenskapliga föreläsningar vid Göteborgs Högskola XI). Vidare bör nämnas, att R. PIPPING uppgjort en förteckning över Erikskrönikans ordsfatt (Stud. i Nordfilologi, Bd 10) och författat en avhandling över dess ljudlära (Åbo 1919) samt nyligen utgivit en förnyad edition av verket (i Sv. Fornskr.-Sällsk. 1921), vilken dock följer samma huvudmanuskript som Klemmings (och även har samma versnumrering). — Bland övriga förf. är att märka den tyske historieskrivaren G. VON DER ROFF: *Zur Deutsch-Skandinavischen Geschichte des XV. Jahrhunderts*, Leipzig 1876.

Dessutom bör ihågkommas, att man i allmänhet,¹ med framhållande av att språket i Erikskrönikan tyckes vara av ungefär samma prägel som i Eufemiavisorna och att den förras författare synes ha känt till dessa, varit av den uppfattningen, att krönikan skulle vara yngre än visorna. Om då Olsons förläggning av Flores till tiden omkring 1350 och de två andra Eufemiavisorna till strax före 1340 visar sig riktig, kan detta givetvis icke bli utan sina konsekvenser för åsikten om krönikans tillkomst så tidigt som omkring 1320.

I varje fall synes mig blotta möjligheten av att Olsons tidsbestämning för Flores träffat det rätta, utgöra ett tillräckligt skäl att verkställa en förnyad granskning av Erikskrönikans problem i dess stora huvuddrag. Jag skall därför här nedan söka utröna, huruvida beaktansvärda omständigheter i övrigt tala för en senare förläggning av krönikan, och, såsom en följd av mina iakttagelser i andra avseenden, framkasta förslag till en annan lösning än den f. n. omfattade av vissa i sammanhang därmed stående spörsmål. Däremot kommer jag icke alls att sysselsätta mig med krönikans historiska uppgifter, vilka redan förut blivit utförligt behandlade och av vilka Pipping torde komma att förebringa ytterligare utredning i den blivande kommentaren till hans edition.

Till en början må då påminnas om följande. Erikskrönikan är en framställning på rimmad vers, s. k. knittelvers, av Folkungaättens historia, vilket ju blir ungefär detsamma som Sveriges politiska historia under Folkungaätten. Efter en inledning, där det i korthet talas om den siste konungen av den Erikska ätten, Erik den halte och läspe, samt något utförligare om vissa Folkungars uppror under dennes regering, börjar berättelsen med Birger Jarl och fortgår med en detaljerad skildring av brödrastriderna mellan dennes söner och i all synnerhet mellan hans sonsöner jämte andra historiska tilldragelser, särskilt härnadstågen till Finland och Ryssland, samt slutar med den minderårige Magnus Erikssons upphöjelse på såväl den svenska som den norska tronen år 1319. Därjämte

¹ Om den särställning, som Olson i detta avseende intager, kommer jag att yttra mig här nedan.

förekommer en skildring av den legitime tronarvingen Magnus Birgerssöns avrättning, som ägde rum 1320 men i krönikan är placerad *före* kungavalet. Den verkliga hjälten i detta historiska epos, såsom det med rätta blivit kallat, är härtig Erik, Magnus Ladulås' andre son, vilken, jämte den yngre brodern Valdemar, slutade sitt korta men särdeles händelserika liv — han dog vid 36 års ålder — i fängelset året efter det ryktbara Nyköpings gästabad, som ägde rum år 1317. Krönikan anses i sina stora huvuddrag, liksom även i ett flertal detaljer, vara historiskt tillförlitlig eller åtminstone äga en fullt historisk kärna, men präglas av ett bestämt, skickligt genomfört partitagande för härtig Erik och hans män, i huvudsak på det sätt, att Eriks fördelaktiga sidor, framför allt hans ridderliga och glänsande yttre uppträdande, prisas i varma ordalag, under det att utslagen av hans maktlystnad och ränkfullhet överslätas eller förbigås med tystnad och hans motgångar sällan skildras i sin fulla utsträckning, såvida de icke äro av den art, att de kunna förläna honom något av martyrens gloria.¹

Mitt upp i berättelsen förekommer emellertid en betydlig och högst övriggande lucka, nämligen mellan åren 1313, vid den tidpunkt då härtigarna Erik och Valdemar firat en storartad mottagningsfest i Sverige för sina brudar, två norska prinsessor,² till år 1317 strax före Nyköpings gästabad.

¹ Icke desto mindre synes man mig i någon mån ha överdrivit den roll härtigen spelat för krönikan i dess helhet. Skildringen har nämligen fortgått mycket länge, innan det blir Eriks tur att uppträda, och fortsättes ett gott stycke efter det han avgått från skådebanan. Att han däremellan är den allt och alla dominerande huvudpersonen, kan icke bestridas, men detta var i varje fall oundvikligt, eftersom hela Nordens uppmärksamhet på den tiden torde ha varit koncentrerad omkring denna märkliga personlighet, som på ett mycket kännbart sätt ingrep i de tre skandinaviska ländernas öden. Vad härtig Valdemar återigen beträffar, så omnämnes han visserligen ofta nog av krönikören, men på ett så opersonligt sätt, att man knappast får någon föreställning alls om hans egenskaper och betydelse. Så pass förstår man dock, att det mellan de båda bröderna rådde ett synnerligen gott förhållande, som utgör ett lika vackert som sällsynt drag i den eljest så trolösa tidens fysionomi.

² Dubbelbröllopet hade ägt rum i Norge redan år 1312, men de båda härtiginorna — av vilka Eriks gemål då var 11 och Valdemars 15 år gammal — stannade hemma under ett år därefter. — För närmare upplysningar om det

För att söka förklara det hela har Cederschiöld uppdelat krönikan i tre huvuddelar: tiden från början till 1313, som han kallar "förhistorien", tiden från 1317 till 1319, vilken betecknas såsom "de stora krisernas historia", samt episoden om avrättningen, som benämnes "historien om junker Magnus' död".

På grund av omständigheter, som det skulle bli alltför vidlyftigt att här redogöra för, anser han de stora krisernas historia vara skriven först och förhistorien något senare — sålunda i omvänd ordning mot innehållet — samt att historien om junker Magnus' död inskjutits ännu senare. Luckan mellan förhistorien och krisernas historia med den senares synnerligen abrupta början förklaras på det sätt, att författaren strukit ut den till den senare hörande ursprungliga inledningen för att få denna del att gå ihop med den senare skrivna förhistorien, som han emellertid av någon anledning, kanske av döden, blivit hindrad att fullborda.

Om denna förklaring, hur skarpsinnig den än må vara, vill jag f. n. icke säga annat, än att jag i varje fall finner den över hövan invecklad. Jag övergår därefter till åldersfrågan.

Vad som för alla, som äro vana att studera medeltidslitteratur av detta slag, faller i ögonen vid krönikans genomläsande, är den klara och fasta disposition, efter vilken den är skriven. Den är icke ett stycke historia, som händelsevis behandlats av en rimmare, utan ett fullt organiskt verk med en mycket lämpligt vald inledning, som efter en religiös åkallan enligt tidens sed samt en kort och tilltalande beskrivning på fosterlandet knyter fast vid den siste av den konungaätt, som Folkungarna efterträdde; den fortsätter med en längre avhandling om de historiska händelserna och slutar med det härtigligen partiets triumf och Magnus Erikssons val till konung, då enligt författarens åsikt rättvisan har vunnit seger och Folkungarnas saga kommit till en ärofull avslutning. Det hela är sålunda att anse som ett enhetligt verk av en författare, som både velat

historiska stoffet hänvisas även till P. A. MUNCH, *Det norske Folks Historie*, IV, 2, där man erhåller en särdeles intressant inblick i tidens händelser, sådana de böra ha tett sig från norsk och delvis även från dansk synpunkt.

och, i anmärkningsvärd grad efter den tidens primitiva förhållanden, även kunnat iakttaga den litterära kompositionens fordringar.

Låt oss däreför ett ögonblick antaga, att ingenting vore i detta ämne utforskat och att vi finge oss krönikan förelagd för att bestämma dess ålder, dock först efter att ha fått veta, att språket tydde på att den vore författad vid någon tidpunkt under förra hälften av 1300-talet. Då vi se, att den redogör för händelser, av vilka de sista inträffat så sent som år 1320, då den vidare innehåller massor av utförligt berättat, historiskt stoff, som, om ock med talrika utelämnningar, misstag och omkastningar, är i det stora hela sett på ett tillfredsställande sätt ordnat och ordentligt framlagt, då den är skriven på ett för de nordiska länderna nytt versmått med rim och omfattar icke mindre än omkring 4,500 versrader (i Klemmings edition 4,543), vilkas blotta yttre utformande icke kan ha skett utan svårighet, och då den slutligen är det enda befintliga större originalarbete under hela vår medeltid, som med någon rätt kan räknas till den vittra litteraturen, så tror jag knappast, att vi utan synnerligen starka skäl skulle stanna vid den uppfattningen, att verkets uppkomst vore att förlägga till en så tidig period som omkring 1320. Jag håller snarare för troligt, att vi skulle resonera så, att det behöfts en rundlig tid för planens mognande, materialets samlande och verkets utförande, en tid, som jag, med tanke på den periodens ringa litterära förutsättningar och resurser, för egen del icke skulle våga uppskatta till endast några få år.

Vi skola emellertid nu tillse, vilka skäl det varit, som föranlett en så tidig förläggning som den ovannämnda. Cederschiöld stöder sig därvid på s. k. inre, ur krönikan själv hämtade bevis, vilket ju också, innan ingående, språkliga försök till ålderns fixerande blivit verkställda, varit det enda, som kunnat göras. Dessa bevis vill jag för mitt behov indela i två kategorier, av vilka den ena innebär, att vissa händelser, som inträffat *efter* tiden omkring 1320, icke äro i krönikan omnämnda eller antydda, varav skulle följa, att arbetet blivit slutfört dessförinnan.

Dit hör då först, att kung Birgers död, som inträffade år 1321, icke framkallat den i sådana fall hos författaren vanliga re-

flexionen, att Birger fick lida det eviga straffet, och icke heller på annat sätt omnämnas; vidare att författaren ej vet annat, än att härtigarnas lik jordades i Stockholms Storkyrka, fastän härtig Eriks lämningar år 1322 flyttades därifrån till Uppsala; att Matts Kättilmundsson kallas drots, ehuru han nedlade sitt ämbete 1322; samt att författaren icke uttalat en from dödsreflexion över den sistnämnde eller omtalat hans död, som inträffade 1326.

Enligt min mening betyda dessa bevis, såsom här nedan närmare skall utredas, vart och ett för sig ganska litet, men för att vara fullt objektiv skall jag omformulera dem så skarpt som möjligt mot min egen ståndpunkt och erkänna, att man kan känna sig tveksam inför det faktum, att inga efter 1320 inträffade tilldragelser äro i krönikan omnämnda eller antydda, vilket givetvis skulle kunna tala för dess författande senast omkring nämnda år. Men när man betänker, att krönikan icke är ett alster av s. k. folklig poesi, vilken gärna föregriper händelser, som falla utanför berättelsens ram, utan tydligen ett individuellt verk av en författare, som föresatt sig att skildra en bestämd historisk period, omfattande tiden till och med Magnus Erikssons val till konung, och som visat sig i stånd att väl iakttaga kompositionens fordringar, så ställer sig saken annorlunda. Man kan under sådana förhållanden icke nödvändigtvis vänta sig att finna upplysningar och hänsyftningar på en tid, som infaller *efter* sagda tidsskedes slut. Ej heller är författaren någon historiker av facket, som fullföljer perioderna till deras logiska slut eller lämnar fullständiga personalia om alla historiska personligheter. Tvärtom är det för honom ett utmärkande drag, att han berättar raskt och behändigt vad han anser ha inträffat under ett visst tidsskede, utan att i allmänhet fråga efter vare sig orsaker eller följder eller inre sammanhang i övrigt. I korthet sagt: han hade med sitt sätt att arbeta ingen anledning att omnämna sådant, som tilldrog sig efter 1320, och redan på grund härav kan hans tystnad angående denna tid förklaras. Fallet är i viss mån jämförligt med modärnare förhållanden. Så t. ex. har ju Heidenstam i sin "Bjälboarvet", som slutar med Magnus Ladulås' uppgörelse med sig själv och livet, icke omnämnt några som helst

händelser, som inträffade därefter. Jag skulle vilja tillägga, att själva ämnets beskaffenhet med eller mot hans vilja inbjöd krönikerförfattaren att sätta bestämd punkt vid år 1320. Det var nämligen, som om ett avslutat tidsskede, fyllt av hat och split och krig, då hade stigit i graven för att lämna plats för ljusare tider. Härtigarna voro borta, kung Birger definitivt fördriven och hans son och arvtagare bragt ur världen, även de närmast mest betydande personerna i det stora skådespelet, kung Håkan i Norge och Erik Menved i Danmark, tillhörde ej längre de levandes antal, och härtig Eriks kungstanke: de tre nordiska rikenas förening under hans familjs spira hade till stor del gått i uppfyllelse.

Om man medger befogetheten av dessa motskäl, så blir man också rubbad i sin tillit till hela denna kategori av *ex-silentio*-argument, ett slags bevis, som för övrigt alltid äro osäkra att bygga på.

Jag övergår emellertid därefter till att granska de särskilda bevisens beskaffenhet. Beträffande de uteblivna önskingarna om evigt straff åt kung Birger och en salig hädanfärd åt Matts Kättilmundsson, så bör erinras därom, att åtskilliga andra mer eller mindre betydande personer blivit utan denna sedvanliga avskedshälsning och att deras dödsfall icke heller blivit av krönikören omnämnda, t. ex. kung Valdemar i Sverige och drottning Eufemia i Norge.¹ Det är sålunda möjligt, att författaren själv, som gjort sig skyldig till en hel del, vida viktigare utelämnningar av annat slag, av någon anledning underlåtit att tala om Birgers och drotsens dödsfall. En annan möjlighet är ju, att sådana hänsyftningar verkligen funnits i krö-

¹ Den åsikten, att förf. icke skulle haft någon närmare kännedom om den för härtigens planer så gynnsamt stämda och så verksamma, blivande svärmodern, har jag mycket svårt att biträda. Att han icke nämner hennes namn, kan bero på en egenhet hos medeltidsskalden att vara särdeles sparsamma med att namngiva kvinnor. Så får man i den franska originaldikten om Ivan endast på ett ställe veta namnet på den mångomtalade hjältinnan, och i den svenska bearbetningen utelämnas det alldeles. I Erikskrönikan förekommer en hel rad högtstående och uttryckligt omnämnda kvinnor, utan att deras namn uppgivas, t. ex. — förutom Eufemia — Torgils Knutssons dotter Kristina, först förmäld med härtig Valdemar, den förstnämndes maka Hedvig, Magnus Ladulås' dotter Rikissa och till och med härtigarna Eriks och Valdemars gemåler, som båda hette Ingeborg.

nikan men gått förlorade i senare avskrifter. Det är visserligen ganska motbjudande att söka bortförklara besvärande fakta genom antagande av luckor, men det torde knappast vara förenligt med full samvetsgrannhet att förtiga denna eventualitet i fråga om ett verk, som faktiskt företer en lucka på fyra hela år och i det skick texten gått till eftervärlden säkerligen icke är fri från smärre sådana svagheter.¹

Vad därefter angår den omständigheten, att förflyttningen av härtig Eriks kvarlevor från Stockholm till Uppsala icke omnämnes, så behöver ju detta ej betyda, att författaren icke visste om denna förändring. Med samma skäl ungefär skulle eljest kunna sägas, att Hildebrand icke vetat av nämnda förflyttning, eftersom han i sin utförliga historia över medeltiden (s. 177) endast omnämner härtigarnas jordande i Stockholms Storkyrka. Detta bevis finner jag i varje fall alltför obetydligt för att kräva en utförligare diskussion. Ungefär detsamma synes mig gälla om det argumentet, att Matts Kättilmundsson i krönikan kallas *drots*. Då han nedlade sitt ämbete 1322, bör, menar man, användandet av denna titel göra sannolikt, att verket är skrivit före nämnda år. Man tyckes emellertid härvid förbise, att han i alla fall var drots, när de sista, i krönikan berättade händelserna ägde rum, och därför med full rätt så benämnes, vid vilken tid krönikan än må hava nedskrivits. Såsom

¹ Kanske bör det tilläggas, att det icke är så alldeles säkert, att en önskan om kung Birgers straff i den eviga pinan verkligen fattas. På flera ställen nedkallar nämligen förf. himlens straffdom kollektivt över dem, som bidrogo till härtigarnas fall. Detta sker på ett mycket eftertryckligt sätt t. ex. v. 3768—77, sedan han beskrivit, hur Birger och hans omgivning med all slags hycklad kärlekslighet hälsat härtigarna välkomna till det tragiska gästabudet i Nyköping, och längre fram säger han särskilt om kungen (v. 4057—59), att den gud, som bor i himlen, måtte taga hämnd för den missgärning han begick mot sina bröder.

Möjligen kan ock den omständigheten, att Birger bosatte sig och dog utomlands och att måhända tiden och platsen för hans dödsfall på grund härav blevo för förf. okända, ha bidragit därtill, att något särskilt omnämnande av hans dödsfall icke kommit till stånd. — Vad återigen Matts Kättilmundsson beträffar, så bör det väl ha varit föga lockande för förf. att tala om dennes senare hädanfärd, när han i sitt drama låter honom uppträda såsom den adle trotjänaren, som i slutakten lyfter den nyvalde konungen på sina starka armar inför allt folket.

sådan levde han utan tvivel fortfarande i sina landsmäns minne, och någon förändring av titulaturen var därför icke heller att vänta hos diktaren, även om krönikan skrivits långt efter 1322.¹

Jag kan alltså icke annat än finna ovannämnda fyra bevis från allmänare synpunkt osäkra och, betraktade vart och ett för sig, ganska svaga.

Därefter övergår jag till den andra kategorien av inre bevis, omfattande sådana uttalanden av författaren, som skulle tyda på, att vissa historiska personer ännu levde, när krönikan skrevs och att verket sålunda måste ha tillkommit före deras död. Då dylika argument skulle vara av en helt annan, positiv innebörd, borde de givetvis vara av ett betydligt större värde än de nyssnämnda. Men jag måste först som sist tillstå, att om jag ansett dessa senare ganska svaga, så synas mig de, till vilka jag nu övergår, ännu svagare.

Vad som först åberopas är, att härtig Magnus' (sedermera Ladulås) gemål Helvig, som uppgives ha dött vid mitten av 1320-talet, i krönikan omtalas såsom ännu levande.² Efter berättelsen om det härtigligen bröllopet säges nämligen, att hon i morgongåva fick ett gods (v. 814—15, Cederschiölds övers.):

och tre härader, som höra därtill.

Det gods *skall* hon äga, så länge Gud *vill*.

Jag är emellertid för min del övertygad om, att den sista versraden, vars tempus skulle tyda på att Helvig ännu levde vid tiden för krönikans avfattande, icke är något annat än ett slags formel, en omskrivning för ett sådant uttryck som "med äganderätt under sin livstid", d. v. s. att "skall" och "vill" äro att jämföra med presens historicum eller kanske snarare med ett direkt anförande, lagt i munnen på donatorn eller på en läsare av donationsbrevet.

¹ Man jämföre t. ex. den vanliga benämningen »Statsminister Boström» även efter det B. avgått från sitt ämbete i statens tjänst.

² Det förtjänar påpekas, att Helvig efter sin gemåls död låtit mycket litet tala om sig. Så säger HILDEBRAND, *Medeltidens historia*, s. 179, att ingen kronist funnit det vara lämpligt att uppteckna hennes dödsår.

Det är av intresse att se, att Cederschiöld själv tillämpat en liknande förklaring på ett annat ställe (v. 3435—37). Mitt i en skildring fällas nämligen i presensform några fördelaktiga yttranden om härtig Erik, men kommentatorn anser sannolikast (s. 230), och enligt min tanke med rätta, att de äro att lägga i munnen på de vid tillfället närvarande personerna.

Dylika tvära omkastningar från imperfektum till presens eller från indirekt till direkt tals tempus äro i själva verket rätt vanliga såväl i denna som i andra medeltidsdikter. Så låter krönikan, när den skildrar episoden om den övermodige danske riddaren Dysewald (v. 1108—25), som hastigt och lustigt blev kastad i smutsen av den unge svensken Erengisle Plata, den förre hela tiden vid utmaningen använde indirekt tal med imperfektum, som emellertid i sista versen avbrytes med den direkta frågan: "Finns det här någon som *vill*?"

Följande exempel, bland andra, kunna ytterligare anföras.

Härtigarna beklagade sig vid ett tillfälle sålunda över sin broder (2224—28):¹

Och sade, att han dem fördrivit
Från gods och land, som gud dem givit
Och fadern låtit båda ärva.
Nu ville han dem så fördärva
Och *vill* oss intet därav giva.

På ett annat ställe heter det om försvaret av en bro (v. 2284—85):

De skulle riva den och värja,
Om någon *vill* i riket härja.

Slutligen må nämnas ett mycket belysande exempel på att det just är formelartade uttryck och vändningar, som föranleda dessa plötsliga tempusväxlingar. När kung Birger en gång ordentligt skall läsa lagen för de självrådiga härtigarna, uttrycker sig krönikan på följande sätt (v. 2073—75):

¹ När citat förekommer på nusvenska, äro de översatta av undertecknad, såvida icke annorlunda uttryckligen angives. När krönikan citeras ordagrant (efter Klemmings edition, enär Pippings icke blev tillgänglig förr än efter denna artikels avslutande), användes kursivstil.

Han (Birger) svarade med bister min
 Och bad en biskop ta till ord
 Och sluta, *förrn vi gå till bord.*

Detta "förrn vi gå till bord" användes i krönikans början av författaren själv och synes ha blivit ett till den grad stående uttryck, att det icke behövde någon tempusväxling. Det betydde helt enkelt "före maten".

Det andra åberopade beviset är av samma art och därtill behäftat med ännu en, mycket betänklighetsfull bristfällighet. Krönikan säger nämligen om junker Magnus Birgerssons behandling i fångenskapen (Ced. övers., v. 4332—33):

Fullväl, tror jag, de honom föda,
 icke svälte de honom till döda

På grund av denna presensform "föda" i första versraden anser Cederschöld, att detta stycke av krönikan är skrivet, medan junker Magnus ännu levde, d. v. s. före oktober 1320. Vad återigen angår imperfektformen "svälte", som faktiskt står i andra versraden, vill han förklara densamma såsom en blunder av en tanklös skrivare i stället för "svälta". Med stöd av vad ovan blivit anfört kan jag ej vara av samma åsikt utan finner tempusväxlingen vara en vanlig företeelse, här beroende på en mycket förklarlig önskan att få ett ordentligt rim till den senare versradens "till döda". Jag anser alltså, att "föda" är presens historicum och att "svälte" är den riktiga (av de olika handskrifterna bestyrkta) läsarten.

Slutsatsen av det hela blir, att det ej synes mig möjligt att grunda något tillförlitligt omdöme i åldersfrågan på de hittills anförda skälen.

Men jag skyndar att medge, att några exakta bevis i detta spörsmål icke äro att vänta. Ty författaren har, trots sina många och ofta ytterst detaljerade uppgifter och skildringar icke nämnt ett enda årtal — detta för övrigt i full överensstämmelse med vad som var bruket i fråga om medeltida litteraturalster i bunden

form¹ — eller lämnat oss några bestämda hållpunkter i detta avseende, och liksom så många andra medeltidsförfattare är han själv fullt anonym.

Emellertid kunna dock en del omständigheter anföras, som möjligen i någon mån skulle kunna lyfta på den hemlighetsfulla slöja, vari krönikans tillkomst är insvept. De tala enligt min mening alla för en senare förläggning än till 1320.

Först och främst är då att märka, att Olson, som underkastat Flores' och Erikskrönikans språk en närmare granskning under jämförelse med annan 1300-talslitteratur (Studier, s. 112 ff.), konstaterat flera, ur såväl ljudläran som form- och satsläran hämtade drag, genom vilka även krönikan gör intryck av att vara yngre, än man allmänt antagit. Härmed kunde ju detta viktiga argument få anses vederbörligen noterat, om det icke förhölle sig så, att Olson själv intagit en annan ståndpunkt. Han hänvisar nämligen, utan motivering, till Cederschiölds bevisning i åldersfrågan och anser, att man måste fasthålla vid dennes förläggning av krönikan till tiden omkring 1320, samt söker att med stöd av ett antagande, som här förefaller mig mindre tillämpligt -- om litteraturens påverkan av olika språklig utveckling inom olika samhällskretsar — bortförklara de språkliga noviteterna.²

Nu är det uppenbart, att den, som i likhet med mig icke känner sig övertygad av Cederschiölds bevis, ser saken i ett helt annat ljus. Och om mina ovan gjorda inlägg mot den sistnämndes inre bevis tillskrivas något värde, så växa tydligen dessa språkliga företeelser i motsvarande mån i vikt och betydelse. När de därtill vinna stöd av andra skäl, som peka i samma riktning, så kan det förefalla obehövt att betrakta dem som något annat än vad de i varje fall äro: språkliga vittnesbörd, som bättre passa ihop

¹ Redan häruti finna vi en bestämd skillnad mellan Erikskrönikans författare och senare krönikeskrivare, vilka noggrant utsätta vissa årtal.

² Härmed vill jag naturligtvis icke ha förnekat, att en stilart kan påverkas av en modärnare strömning i ett språk likaväl som en annan av en antikiserande motström, men att det i vissa högre kretsar brukliga modärna sättet att tala skulle komma till användning just i den poetiska stilen, som ju i allmänhet tvärtom visar en böjelse för ålderdomligare former, synes mig mycket tvivelaktigt.

med en senare period än tiden omkring 1320. Jag måste alltså, från min utgångspunkt, finna det framgå av nämnda språkliga granskning, att krönikan härstammar från en senare tid än den hittills antagna.

Vidare är, såsom ett andra skäl, att taga i betraktande den i krönikan jämförelsevis rikliga förekomsten av främmande lånord. Den rör sig nämligen i fråga om sådana — särskilt de mera bevisande franska orden — med betydligt större säkerhet och ledighet än all annan litteratur, som möjligen kan ha tillhört förra hälften av 1300-talet, däri inbegripna Eufemiavisorna, som dock eljest visa så stora allmänspråkliga överensstämmelser med krönikan. Under det att t. ex. ett sådant äkta riddarord som *banér* icke förekommer i Fredrik eller Flores (en gång i Ivan) och icke heller i den från tiden omkr. 1380 stammande Konung Alexander, är ordet för Erikskrönikans författare fullkomligt invariant och har även bildat sammansättning, i formen *banérstång*. Av dyrbara tyger, vilkas namn för övrigt synas vara bland de allra första franska lånorden i vårt språk, nämner krönikan icke blott de vanliga: *pell*, *blialt* och *baldakin* utan även det i Eufemiavisorna obekanta *sindal*. Särskilt anmärkningsvärt är att finna, att ordet *baldakin*, som i medeltidlitteraturen i allmänhet bibehåller sin ursprungliga betydelse av en tygsort, vävd av silke och guldtråd (namnet kommer av Baldak, som var den västerländska benämningen på Bagdad) och som även i denna användning förekommer i krönikan, därjämte fortskridit till att beteckna ett "täckelse", "bårtäcke" och rent av utvecklats till att närma sig den i vårt liksom i alla andra språk numera allenahärskande betydelsen av "tronhimmel" (v. 1435: "ett baldakin på fyra stänger").

Därjämte har Erikskrönikan flera ord speciellt gemensamma med Fredrik, vars jämförelsevis ansevärd främmande ordskatt synes ha blivit tämligen direkt överflyttad från tyskan till svenskan. Sådana äro t. ex. *blank* i betydelsen "vit" (v. 1413: "vin både rött och blankt"), *harnesk*, *kompani* och *kristall*. Såsom icke minst bevisande betraktar jag förekomsten av infinitiver på *-era*, vilka under 1300-talet uppträda mycket sparsamt. Dylika former, av vilka ingen

enda finnes i Ivan, under det att två (*dostera* och *presentera*, i betydelsen "skänka") förekomma i Fredrik och en (*dostera*) i Flores, äro i krönikan representerade genom *soldera* och *kriera* (ropa), vilka båda synas mig bära en relativt senare tids prägel.

Häremot skulle visserligen kunna invändas, att krönikans innehåll ger anledning till en relativt riklig användning av främmande ord, men detta är i minst lika hög grad fallet med de typiska riddardikterna Ivan och Fredrik, och dessutom är att märka, att krönikan är ett svenskt originalverk och att sådana ha större obenägenhet än översättningar och bearbetningar för att använda främmande lånord. Vidare skulle kunna framhållas, att författaren antagligen studerat utrikes och därifrån kan ha medfört ett ordförråd, som varit före sin tid i svenskan. Men detta borde med ännu större skäl ha gällt om Ivans bearbetare, och framför allt bör ihågkommas, att det ligger i lånordens natur, att en författare i allmänhet endast begagnar sådana ord, som han förutsätter bliva av hans publik förstådda, d. v. s. som äro för hans samtid bekanta.

Efter ett noggrant studium av medeltidslitteraturens franska lånord är det mig knappast möjligt att tro, att en sådan vana vid dylika ord, som Erikskrönikans författare förråder, skulle i litteraturen kunna förekomma så tidigt som omkring 1320.

Vad därefter "inre" antydningar beträffar, som skulle hänvisa på en senare tid för krönikans tillkomst än 1320, följer av vad som ovan blivit framhållet, att sådana icke äro att vänta. Jag anser dock vissa omständigheter, som stå väl tillsamman med en sådan tidsbestämning, åtminstone vara värda att omnämnas. Ett par av dem ha visserligen blivit av Cederschiöld och andra berörda men av den förre betraktats såsom varande utan betydelse. Jag tror likväl icke, att de utan vidare låta sig avfärda.

Så säger krönikeförfattaren om en händelse, som ägde rum inemot år 1278 (v. 1007—8): "Om det lever några, som minnas den, så vill jag icke svära på att de icke äro gråhåriga." Nu kan visserligen ens uppfattning av alla sådana ting färgas av ståndpunkten i övrigt, och väl kan man påstå, att uttalandet endast

syftar på det enkla faktum, att personer vid 50 à 60 års ålder bli gråhåriga; men enligt min mening betyder denna ganska originella och smått skämtsamma omskrivning, som är för författarens stil mycket karakteristisk, att händelsen inträffat före de allra flesta då levandes tid.¹ Detta kan emellertid knappast vara tillämpligt på en så pass begränsad tidsskillnad som omkring 42 år.

Om en annan tilldragelse, som inträffade 1306 — svennens djärva flykt till Danmark med tronarvingen strax efter den s. k. Håtunaleken — säger han däremot, att det lever nog någon, som minnes den (v. 2606). Även om uttrycket tillkommit för rimmets skull, så hindrar detta ju icke, att innehållet kan vara förnuftigt och sanningsenligt. Jag menar, att om författaren år 1320 talat om en händelse, som tilldragit sig endast 14 år förut, så hade det för honom varit lika lätt att säga, att en var eller de allra flesta minnas densamma. Sådant uttalandet nu står där, passar det, liksom det ovannämnda, bättre tillsammans med en ansenligt senare tidpunkt.

Och om man vill "märka ord" ännu noggrannare, så finner man i krönikans två sista verser ett uttryck, som måhända äger en viss betydelse. Sedan Folkungadramat avslutats därmed, att härtig Eriks son, den treårige Magnus, blivit konung över två riken, vilken upphöjelse författaren betonar såsom särdeles stor och ovanlig, slutar han sitt verk med följande ord (Ced. övers.):

Den ära, han fick och haver än,
den bragte honom Gud och uppländske män.

Om nu krönikan vore författad endast ett eller annat år efter nämnda upphöjelse, kan det synas egendomligt, att författaren vill stoltsera över att Magnus Eriksson ännu hade den äran. Däremot passar uttalandet icke illa tillsammans med den omständigheten, att norrmännen senare blevo missnöjda med honom och att hans son Håkan år 1343 blev ett slags medregent över Norge samt år

¹ Det är visserligen sant, att läsarten här är något egendomlig, men det torde väl icke råda något tvivel om att meningen är den ovan angivna. Av manuskriptvarianterna (se samma versnummer hos Pipping) framgår, att man med ungefär lika mycken rätt kan läsa: »så vill jag svära på att de äro gråhåriga».

1355 ensam övertog regeringen därstädes. Sistnämnda årtal torde i vilket fall som helst med stor sannolikhet kunna betraktas som den tidsgräns, vid vilken krönikan senast kan ha blivit författad.

Även här kan visserligen med visst fog invändas, att uttrycket "och haver än" kan vara använt för rimmets skull, men man får icke vara alltför snar att tillgripa en sådan förklaring i fråga om en författare, som med anmärkningsvärd ledighet kunnat förse fyra à fem tusen versrader med rim.

Ytterligare exempel av ovanstående eller liknande art skulle kunna anföras (v. 1455, 2713 - 14, 4511), men då jag på grund av svårigheten att bedöma, hur mycket författaren kan tagas på orden, icke tillskriver dessa bevis någon avsevärdare betydelse, må det vara tillräckigt med de redan anförda.

Däremot anser jag mera beviskraft böra tillerkännas vissa historiska omständigheter, som tala för den uppfattningen, att författaren stod på längre avstånd i tiden från de händelser han berättat, än man hittills velat medgiva. Det finnes nämligen, att även åtskilliga tilldragelser, som inträffade under åren närmast före 1320, särskilt den i krönikan sist omtalade händelsen, kungavalet av år 1319, äro i flera avseenden felaktigt relaterade. Så uppger författaren, att Magnus vid valet var på sitt tredje år - "sasom man säger oss", tillägger han - och att valet ägde rum på midsommardagen, under det att akten i själva verket förrättades i juli. Detta tyder på, att han var oviss såväl om Magnus' födelsetid som om tiden för kungavalet, men det ena som det andra är nästan otroligt i fråga om en person, som skulle ha nedskrivit sitt arbete ett eller annat år efter nämnda val. I stället synes det mig förhålla sig så, att författaren utarbetat sitt verk så sent, att han och andra hunnit att glömma en del viktiga detaljer i de skildrade händelserna.

I annat fall vore det också ganska egendomligt, att han icke på något sätt gör intryck av att äga en mera personlig samtida-kännedom om de senaste tilldragelserna och ej heller i språkformen kommit att uttrycka sig så, som om han talade om nyss inträffade händelser. Man skulle t. ex. rimligtvis kunnat vänta sig att på

något ställe överraska honom med en eller annan perfektform hans slutreflexioner, t. ex. "Det har allt gått som vår Herre ville" i stället för "Det gick allt" o. s. v. Man jämföre det stora anförandet vid konungavalet, där sådana former, såsom naturligt är, förekomma mycket talrikt.¹

I varje fall måste jag av det sagda draga den slutsatsen, att en förläggning av krönikans tillkomst till omkring år 1320 är alltför tidig.

För fullständighetens skull vill jag framhålla, att det givetvis vore av största vikt och intresse att få förhållandet mellan Erikskrönikan och Eufemiavisorna närmare utrett. Detta bleve dock en både svår och vidlyftig uppgift, som skulle föra mig alldeles för långt ifrån ämnet, och får jag därför här inskränka mig till några antydningar för att måhända en annan gång ägna denna fråga en särskild studie.

Av allmängiltiga skäl betvivlar jag icke, att krönikans författare känt till en eller ett par av de svenska Eufemiavisorna, t. ex. Ivan. Så synes det mig bland annat sannolikt, att man först försökt sig på det nya versmåttet i översättningar eller bearbetningar, innan man vågat använda det i originalarbeten. Men om man av vissa gemensamma drag, t. ex. förekomsten av personnamnen Didrik, Gavian (Gauvain) och Parsifal och en eller annan likartad situation vill draga den slutsatsen, att dessa av krönikören äro hämtade ur de svenska visorna, så är man ute på mycket osäker mark. Sådant kan nämligen lika väl vara lånat ur de norska bearbetningarna från 1200-talet, som förmodligen tidigt voro kända i Sverige, det kan eljest vara taget direkt ur de franska eller tyska originalen, vilka kunnat vara bekanta för krönikören,

¹ De båda verserna (Ced. övers.) »Han är nu en konung över tu rike — Få kristne konungar leva nu slike», som enligt Munch (IV, 2, inledn.) skulle visa, att krönikan författats omedelbart efter kungavalen, skulle ju kunna inge en viss tvekan mot min ståndpunkt i åldersfrågan, men det är att märka, att dessa uttryck äro riktiga och tillämpliga på vilken tidpunkt som helst, så länge Magnus ännu var konung i Norge. Annat hade varit, om där stått: »Han är nu vorden kung» o. s. v. Tilläggas bör, att M. är den ende, som anført nämnda argument. Emellertid torde man handla försiktigast, om man icke för mycket dömer efter ordalydelsen utan håller sig till andra grunder.

och företeelsen kan slutligen bero på en tidig muntlig tradition, som torde ha sysslat med dessa ämnen, innan de blevo överflyttade till de nordiska språken. Vad särskilt personnamnen beträffar är det skäl att vara försiktig. Så t. ex. framgår av Erikskrönikan, att Ivan tidigt synes ha varit en icke obekant typ, eftersom där omnämnes en svensk riddare med detta namn redan från början av 1300-talet.

Till sist får jag, efter ett förnyat studium av dessa dikter, upprepa min i en föregående uppsats uttalade åsikt (Nyfil. Sällsk. 1920, s. 122), att Erikskrönikan är skriven av en annan person än Eufemiavisorna, vare sig dessa haft samme eller olika författare.

*

Jag övergår emellertid därefter till att närmare tala om krönikans författare, ett spørsmål, som är icke mindre invecklat än åldersfrågan men i olikhet med denna redan förut blivit ganska omstritt.

Här stå två mycket markerade åsikter emot varandra, den ena representerad av Schück, den andra av Cederschiöld. Den senare framhåller med stor bestämdhet gentemot den förre, att författaren icke varit någon s k. lekare eller spelman utan en krigare, och stöder sin uppfattning bland annat därpå, att krönikören ställer sig helt oförstående mot lekarna och deras förhållanden men däremot för militära ting och ridderliga tillställningar visar ett livligt och sakkunnigt intresse. Så talar han insiktsfullt om den strategiska betydelsen av befästade orter och deras läge samt yttrar sig som en fackman om krigshamnar, strider till lands och sjöss, vapen och turneringar m. m.

Schück vidhåller (i Ill. Sv. litteraturhistoria, 1911, s. 197) med icke mindre bestämdhet, att författaren varit lekare och icke riddare eller krigare, framhåller, att han icke varit invigd i härtigens politiska planer men att det varit ett utmärkande drag för hans gelikar i alla länder att intressera sig för krigiska förhållanden och ridderliga bragder, omnämner hans ständiga påpekande av frikostighet mot lekarna samt finner ingenting besynnerligt däruti, att en

sådan själv kunde ha dragit svärdet och aktivt deltagit i sin herres strider.

Det är utomordentligt svårt att taga parti i denna fråga, där goda skäl synas mig anförda å ömse sidor, men om det gällde att sluta sig till endera — vilket jag dock, såsom här nedan skall visas, ej tror vara nödvändigt — skulle jag nog till sist känna mig mest benägen för Schücks ståndpunkt; ty att från denna tid föreställa sig en riddare, som kunde skriva vers med den ledighet och tekniska färdighet, som krönikans författare ådagalagt, synes mig så gott som orimligt, men att tänka sig en skald, som även vore något inne i krigiska förhållanden, bjuder ej så mycket emot.

Emellertid anser jag mig, innan jag går vidare, först böra något närmare motivera min uppfattning av författarens skaldeegenskaper. Dessa äro i mitt tycke avsevärdare, än vad man i allmänhet velat medge. Visserligen finner man hos Cederschiöld flera uttalanden, som visa, att han ägnar honom en viss beundran även i detta avseende, men han sysslar därjämte så mycket med hans fel och svagheter, att den läsare, som själv icke i någon mån är i stånd att njuta arkeologiskt, snarare tar på sig en overseende min och framför allt icke betänker, att dessa svaga sidor, t. ex. saknaden av karaktärsteckning och av blick för tingens djupare sammanhang samt bristfälligheter i formen, äro gemensamma drag för medeltidsskalden i alla länder. Och att författaren mest skildrar yttre tilldragelser, såsom överraskande händelser och ståtliga fästligheter m. m., beror enligt mitt förmenande icke på någon begränsning i hans förmåga eller förutsättningar utan helt naturligt därpå, att han till mönster tagit den då på modet varande diktningen, riddarromanerna, som kännetecknas av just sådana egenskaper.

Visserligen uttalar sig även Schück ganska erkännamt om författaren och framhåller vissa tilltalande sidor och detaljer i hans verk, men i det hela sett och under jämförelse med de tröstlöst enformiga marker, som man ofta nog måste släpa sig igenom inom den europeiska medeltidsposien i övrigt, tillåter jag mig uttala den

personliga uppfattningen, att Erikskrönikan i allmänhet icke blivit ur litterär synpunkt uppskattad så, som den förtjänar.

Hade dess författare inskränkt sig antingen till objektiv historie-skrivning eller givit sin fantasi fria tyglar och skapat ett rent diktverk, inspirerat av Folkungadramat, så hade vi kanske varit honom ännu mera tack skyldiga, men sådant arbetet nu föreligger, är det dock ett ganska enastående verk, som ur flera synpunkter — historiska, språkliga och litterära — är värt vårt intresse och även vår beundran.

Till deras tjänst, som till äventyrs icke gjort någon bekantskap med själva texten i krönikan, skall jag taga mig friheten att lämna några utdrag, men då jag utgår däriifrån, att man icke kan göra skalden rättvisa inför en nutida åhörarkrets, om man inte öfverflyttar hans verk till modärnt språk och modärn meter (dock med bibehållande av den åttastaviga versen), har jag här — liksom i de flesta av mina övriga citat — vågat mig på ett par försök i den riktningen, delvis med ledning av förut gjorda, mera ordagranna omskrivningar på knittelvers.

Sedan krönikan börjat med en åkallan till den högste, fortsätter den med en skildring av fosterlandet på ungefär följande sätt (v. 11—20):

Ty världen har han skapat så
Med skog och mark och himmel blå
Och blad och gräs och sjö och strand,
Med härlig jord och många land,
Och ett bland dem är Sveriges rike,
I manlig bragd de bästas like,
Och vill du finna det på jorden,
Så sök det upp i höga Norden.

Ett annat prov kan lämnas från krönikans mera bekanta skildring av svenskarnas förberedelser till ett korståg österut (v. 101—122):

Av raska kämpar spjut och lans
Nu fejas brått till vapendans,
Och hjälmar hamras utav plåt,

Och smidig brynja spännes åt,
 Varenda man av stridslust sjöd,
 Man gjorde glatt vad kungen bjöd.
 De smäckra skutor skjutas ut,
 Och löst blir mången penningknut,
 Och vad där finns, det räcks åt dem,
 Som skiljas nu från hus och hem,
 Och kanske aldrig vända åter. —
 Och mången maka stilla gråter,
 Men tröstar sig, att denna färd
 Gör kämpen saligheten värd.
 Och mångt svärd blir taget ned
 Från spiken, där det hängt i fred.
 Man följes kärligt åt till strand
 Med ömt farväl och hand i hand,
 Och mången mun blir kysst, som se'n
 I livet ej blir kysst igen . . .

En författare, som på 1300-talet och dessutom i en då så gott som alldeles ny form kan framlägga så vackra tankar och så naturliga och livliga skildringar och som därtill är vår förste kände skönlitteräre författare under medeltiden, är för visso att anse som en mycket avsevärd skaldebegåvning. Hans efterföljare i rimkrönikeskrivandet ha för övrigt genom beskaffenheten av sina verk till fullo klargjort, hur väsentligt han var dem överlägsen.

Men hur skall man nu förena dessa hans skaldeegenskaper med hans till synes lika påtagliga militära insikter och intressen? Jag måste till en början göra saken ännu mera invecklad genom att fråga: hur har en person, som antingen varit skald eller krigare eller till äventyrs båda delarna, också kunnat vara en så pass framstående historiker? Ty även om han under någon tid skulle ha varit anställd i härtig Eriks tjänst, så är det därför icke att begära, att han skulle ha varit i stånd att skriva en, oaktat talrika misstag, i det stora hela ganska trovärdig, alltid sakrik och ofta synnerligen detaljerad framställning av nära hundra års svensk historia (från 1229 till 1320). Också säger Cederschiöld, att författaren i fråga om vissa skildringar är alldeles enastående, och i varje fall

är det en känd sak, att vad vi veta om den stormiga Folkungatiden ha vi huvudsakligen Erikskrönikan att tacka för.

Att krönikan emellertid är en tendensskrift till förmån för den avlidne härtig Erik och hans son Magnus Eriksson och tillkommen på föranstaltande av någon det härtigligen partiet närstående person, så långt kunna väl alla numera vara ense.

Vi antaga sålunda, att man vänt sig till någon känd, mera framstående skaldebegåvning och anmodat honom om krönikans författande. Att denne emellertid utan vidare skulle ha satt sig ned och rimmat nära ett århundrades historia, torde ej på allvar kunna ifrågasättas såsom möjligt, om man betänker, vilken rikedom av fakta det här var fråga om.

Han skulle tvärtom blivit tvungen att göra mycket mödosamma och långvariga förarbeten. Ty han hade ju varken bibliotek eller arkiv — utöver de torftiga s. k. annalerna och diplomerna e. d. — att tillgå för en så detaljerad historia; att ösa ur egna minnen, när det gäller en så omfattande tid, är lättare sagt än gjort — därest han nu verkligen själv spelat någon roll i en del av händelserna — och att vända sig till andra för muntliga meddelanden och kompletteringar angående en så lång period är icke gjort i en handvändning. Sedan han emellertid på ett eller annat sätt inhämtat sina upplysningar och samlat och ordnat sina anteckningar — vilket ju blivit ungefär detsamma som att först skriva en historia på prosa —, skulle han äntligen ha satt sig till att omskriva det hela på sina fyra à fem tusen versrader.

För att en sådan teori — vilken i huvudsak måste ligga under den hittills gällande åsikten om krönikans tillkomst, försä vitt man vill se den sannolika verkligheten i ögonen — skall bli acceptabel, har man alltså att göra följande antaganden: 1) att krönikans författare varit en duktig historiker, 2) att han samtidigt varit militärt sakkunnig, 3) att han dessutom varit en framstående versifikator, 4) att han varit med härtig Erik på en del av dennes härnads-tåg, 5) att han haft tillfälle att därunder eller därefter göra sina anteckningar och komplettera dessa genom andra ögonvittnens berättelser samt, om man fasthåller vid 1320 såsom avfattningsåret,

6) att han varit så exempellöst snabb i vändningarna, att han kunnat avsluta verket strax efter det att de sista däri omtalade händelserna ägt rum.

De svårigheter, som höra tillsammans med en dylik teori, synas mig vara så många och stora, att man bör vara berättigad att framkasta en annan hypotes för att förklara sammanhanget. En naturligare förklaring synes mig då följande kunna vara.

Folkungasagans händelserika förlopp med dess spännande konflikter och tragiska omkastningar torde så tidigt hava intresserat samtiden, att någon redan på ett ganska tidigt stadium börjat göra, eller genom skrivkunniga *låta* göra, utförligare anteckningar om vad som hände. Denne någon kan väl ha varit en person, som aktivt, d. v. s. såsom krigare, deltagit i vissa av händelserna — därav hans militära sakkunskap och intresse. Huruvida han haft fortsättare eller medhjälpare i övrigt, lämnar jag för tillfället därhän, men anser detta på grund av den långa tidsperiod, som skildras, mycket sannolikt, och jag tror i varje fall, att på detta sätt uppkommit en samling anteckningar eller, enklare uttryckt, ett slags mer eller mindre sammanhängande *prosakrönika* över de mera intresseväckande episoderna.

Det sålunda hopbragta materialet har man, enligt mitt antagande, överlämnat till skalden, och denne har tillfogat en inledning med religiös åkallan och kort beskrivning på fosterlandet, vidare troligen satt ihop den första, mycket ohistoriska, avdelningen om Erik den halte och lāspe, sammanbundit de spridda delarna — som dock ännu te sig en smula löst hopfogade — genom en del utfyllningar samt möjligen mera självständigt utarbetat skildringen av åren närmast före 1320 och säkerligen formulerat den mycket väl funna avslutningen. Däremellan kan han emellertid ha åtnöjt sig med att på vers omskriva prosakrönikan, vars innehåll han kanske varit ur stånd att rätt bedöma och därför ibland missförstått, och därav förklaras bland annat ett visst ytligt och av innehållet ganska oberört framställningssätt, som enligt min mening här och där kan iakttagas i hans arbete. Måhända är det också på grund av denna mera begränsade och sekundära befattning han tagit med verket,

som han, enligt allas åsikt, gör intryck av att icke ha ägt någon inblick i eller intresse för politiken över huvud taget eller någon uppfattning av de stora historiska personligheternas verkliga betydelse. Han har visserligen varit historiskt intresserad men icke någon historiker, och hans uppgift kan i viss mån jämföras med bearbetarens av dikten om Konung Alexander, vilken överflyttat ett latinskt prosaverk till svensk knittel.

Enligt min teori ha sålunda en eller flera krigare levererat stoffet, som nedskrivits och ordnats till någorlunda fullständiga anteckningar över Folkungaättens historia, och skalden har satt dessa på vers samt därvid gjort de tillägg och ändringar, som han för sin del funnit lämpligt. Helt naturligt är det också, att han mera självständigt använt de källor i övrigt, skriftliga eller muntliga, som han kunnat förskaffa sig.

Några antydningar i själva krönikan om en sådan procedur som den ovan framställda äro emellertid icke att vänta. Ty under det att medeltidens vittra författare merendels inhöljde sig i en anonymitet, som kan verka tilltalande nog, drogo de sig i gengäld icke alls för att annektera och stuva om vad de funnit hos andra. Och på grund härav, bland annat, erbjuda dylika litteraturalster mycket ofta svårigheter, som det visat sig omöjligt för eftervärlden att lösa.

Att spekulera över den frågan, vad skalden i övrigt kan ha varit för en person förefaller visserligen under så osäkra förhållanden ganska vanskligt men erbjuder dock ett rätt stort intresse såsom ett försök till ytterligare belysning av hans verk. Av vad som ovan yttrats, framgår tillräckligt, att jag icke kan ansluta mig till den åsikten, att han skulle ha varit någon riddare eller krigare i övrigt. Man får nämligen icke förbise, att vi här röra oss inom en tid, då dessa ädla herrar i allmänhet icke ens kunde läsa och skriva. Men jag är icke heller benägen för den meningen, att han skulle ha tillhört yrkeslekarnas stånd. Det ser, onekligen ut av hans uttalanden, som om han stått över detta skrå, och vad beträffar den omständigheten — som eljest skulle kunna förefalla misstänkt nog —, att han så ofta omnämner de skänker, särskilt

dyrbara kläder, som gåvos lekarna, så är det tillräckligt att hänvisa till det kända förhållandet, att sådan var på den tiden de förnämna herrarnas sed. Helt säkert vill krönikören härmed framhålla, att härtig Erik även i detta avseende stod på höjden av ridderlighet¹ Skulle ytterligare förklaring behövas, så är det ju också möjligt, att författaren på grund av sin skaldebegåvning stått i förbindelse med lekarskrået och därför varit sympatiskt stämd för dess intressen. Lekarna voro ju ock i viss mån hans medarbetare, ty det krävdes i dessa tider icke blott författare, som skrevo verken, utan även personer, som hade till uppgift att läsa upp dem, och de förra behövde, som vi väl veta, icke tillhöra de senares kategori (man jämföre de fornfranska *trouvèrerna* och deras uppläsare *jonglörerna*).²

Vad som bland annat frapperat, är den städade och humana, för att inte säga korrekta, ton, som vilar över hans arbete. Han låter blott ett par gånger förleda sig till starkare utbrott, t. ex. när han skildrar Nyköpings gästabud, och är eljest ganska försonligt eller rent av sympatiskt stämd mot en och annan av härtig Eriks motståndare eller fiender. Allt dansk- eller norskhat är honom främmande; tyskarna, som han ibland kallar "utländske män", gillar han mindre, och ryssarna betraktar han med tydligt förakt, men båda dessa nationer omtalas dock utan hätskhet. Några

¹ Man jämföre t. ex. i sagan om Didrik av Bern det ställe (kap. 124), där den överdådige Detzleff skänker kläder och dyrbarheter åt lekarna. — Här bör kanhända påpekas, att flera forskare ironiskt antyda krönikörens sed att giva sin i flera avseenden hårdhänte hjälte epitetet »den milde». Detta ord är emellertid här liktydigt med »den frikostige» (jfr ordet »givmild») och användes företrädesvis om högt uppsatta personer. Frikostighet (på tyska »Milde») ingick som bekant bland de ridderliga kardinaldygderna, och av allt att döma gjorde sig härtigen väl förtjänt av en sådan benämning. Även den stränge Magnus Ladulås kallas på ett ställe i krönikan för »den milde» (v. 4436). Om man emellertid skulle finna epitetet »den frikostige» alltför speciellt för modärna öron, skulle jag i stället vilja föreslå »den ridderlige»

² Ett visst stöd för den uppfattningen, att förf. icke själv ämnade läsa upp sitt alster och följaktligen icke var någon lekare, finner jag även däruti, att han då och då låter uppläsaren bekräfta sina uttalanden genom en hänvisning till själva krönikan, t. ex. i följande form: »Såsom här står skrivet i denna bok.» Om förf. själv velat läsa upp sitt verk, skulle väl dylika hänvisningar ha tett sig alltför naiva, till och med för dessa primitiva tider.

plumpa uttalanden i erotiskt avseende eller grovkornigheter i övrigt förekomma absolut icke. Tvärtom är det t. ex. med stor takt och finkänslighet han berättar om den lättsinnige kung Valdemars förhållande till svägerskan, den underbart fagra prinsessan Jutta. Han uttrycker sig nämligen i följande, i sin enkelhet gripande ordalag (v. 622—29):

Men kungen blev hon sen så kär,
Att han kom henne alltför när.
När drottningen förnam det svek,
Blev hennes kind så dödligt blek,
Hon bittert klagade sin nöd:
»O gud, den sorgen blir min död!»

Man har till och med ansett, att om krönikan var avsedd att vara en partiskrift, så har den utsedde författaren varit en mindre lyckad partiskribent. Härom kommer jag dock längre fram att precisera min mening. Att han icke var någon andans man; därom synas alla vara ense, varföre det torde vara onödigt att för denna åsikt anföra ytterligare skäl.

En sak, som emellertid på mig verkat ganska påfallande, är hans intresse för lagar och lagstiftning och legala handlingar i allmänhet, t. ex. donationer m. m., i förening med hans förfarenhet i ceremoniella angelägenheter (se t. ex. v. 456 - 73, 510—29, 1170—1219, 1959—67, 1972—2005, 2059—2149, 2416—31, 3800—31, 4276—81, 4440—4543). Föregående författare draga visserligen inga slutsatser av dessa omständigheter och ha tydligen icke varit inne på den tanke, som här nedan uttalas. Men om man lägger ihop krönikeförfattarens relativa objektivitet, hans tal om lagstiftning och lagskipning samt administrativa intresse i övrigt, hans höviskhet, etikettskänsla och korrekta ton, så synes det mig, att man utan ansträngning får fram bilden av vad som i våra dagar kallas "en civil tjänsteman", d. v. s. ett slags sekreterare, som i någon egenskap varit anställd inom rikets förvaltning. Måhända tillhörde han eller stod han nära den stab av rättslärda, som förberedde Magnus Erikssons landslag — studier i juridik och sysslande med

skaldekunst ha, som bekant, i alla tider utgjort en ganska vanlig kombination.¹

Hans egenskap av lagkarl faller särskilt i ögonen t. ex. vid det förut omnämnda tillfälle (v. 2059—2149), då Birger lät framställa anklagelser mot härtigarna för vissa självrådiga tilltag. Det hela försiggår med den största precision under käromålens framförande i skilda punkter liksom inför en regelrätt domstol och kan svårligen vara avfattat av någon annan än den, som själv varit hemma i dessa ting. Den förklaringen, att episoden skulle vara skildrad av ett ögonvittne vilket som helst, finner jag otillräcklig, ty även om en krigare eller en lekare haft ett så detaljerat minne, är det tvivelaktigt, om han skulle kunnat med denna juridiska blick för proceduren sätta upp anklagelseakten i skrift.

Att författaren dessutom varit en i samtidens skönlitteratur hemmastadd person, framgår — utom av hans färdighet att begagna det nya versmåttet — därutav, att han åberopar sådana typer från riddardikterna och närstående verk som Gauvain (Gavian), Parsifal och Didrik och även synes ha använt vissa inhemska folkvisemotiv samt jämförelsevis ofta begagnar de främmande riddartermerna. Enligt min uppfattning är han således en för den tidens förhållanden beläst man, och det såväl i historia och lagkunskap som i skönlitteratur, och hör sannolikt till dem, som studerat vid utländskt universitet, antagligen i Paris, eftersom han med tydlig aktning omnämner en person, som där avlagt sina lärdomsprov. Han är med andra ord en bildad man, och detta förklarar även hans påpekade frigjordhet från vidskepliga föreställningar och strider ej mot hans humor och hans fatalistiska syn på livet.

Vad den frågan återigen beträffar, huruvida krönikören själv deltagit i en del av händelserna, såsom mycket allmänt antagits, så är densamma särdeles svår att bedöma. Då nämligen de ställen

¹ Av hans synnerliga omtanke om förplägnaden skulle man kunna bli frestad att misstänka, att han varit anställd vid den dåtida intendenturen, vilket ju skulle bidra till att förklara den militära insikt, varmed han behandlat sina källor.

i krönikan, som förefalla att vara upptecknade av ögonvittnen, omspanna en tid av icke mindre än 70 à 80 år (från 1240 à 1250 till 1320),¹ så är det tydligt, att han icke kan ha varit med om allt, som han skildrar med det upplevda åskådlighet. Men under sådana förhållanden är det osäkert, huruvida han ens varit med om något, som i krönikan berättas. Och vad angår några sådana uttryck av författaren som: "Finare kost har jag aldrig sett", vilka närmast givit anledning till nyssnämnda antagande, böra de från en skalds mun upptagas med vederbörlig kritik. Ty att dylika uttalanden kunna vara rena poetiska talesätt, framgår t. ex. av dikten om Konung Alexander, vars författare på flera ställen uppger sig själv hava sett en del, ibland övernaturliga, saker och ting, som hände denne under hans tåg till Indien (se t. ex. v. 1917 ff., 2373, 2424). Den frågan, huruvida krönikans författare deltagit i några av de händelser han skildrat, måste jag därför för egen del besvara på det sättet, att det finns ingenting, som talar direkt emot, men det finns ej heller något, som direkt talar för ett sådant antagande.

Angående till sist en och annan norvagism, som man funnit i hans verk, begagnar jag tillfället att såsom min mening framhålla, att man i fråga om den svenska 1300-talsdiktningen ej bör tillägga nämnda språkliga företeelse en alltför stor betydelse. Det är ju känt och erkänt, att Norge var för oss mönsterlandet beträffande riddardiktningen och liknande litteratur, och det sannolika synes mig vara, att de som författat och ännu mer de som till vårt språk överflyttat sådana alster, rönt inflytande av mönsterlandets språk.

¹ Den uppfattningen, att texten efter luckan skulle i detta avseende vara av annan art än det föregående, kan jag svårligen dela. Såväl Nyköpings gästabud som Junker Magnus' avrättning synas mig nämligen berättade på ett så levande sätt som gärna är möjligt. Det sannolika är, att krönikören varit så driven i sin framställningskonst, att det icke låter sig avgöra, vilka episoder han själv skulle kunnat uppleva och vilka han skrivit efter hörsägnar eller andras uppteckningar. Detta antagande bekräftas av den omständigheten, att han ifråga om en av sina livligaste och mest detaljerade skildringar (v. 874 ff.) uppger en bestämd person såsom sin källa. Däremot torde av här och där i krönikan förekommande uttryck sådana som: »Så har jag sport» o. d. ingen säker slutsats kunna dragas. Det är nämligen ovisst, om de något betyda eller om de blott och bart utgöra fyllnadsgods.

Norvagismer, lika väl som latinismer och gallicismer m. m., ha så att säga kommit att höra till terminologien. Krönikans författare har icke heller kunnat undandraga sig detta norska inflytande, men han har dock påverkats vida mindre än andra, antagligen därför att han var originalförfattare och icke bearbetare eller översättare. Företeelsen kan i viss mån jämföras med den s. k. birgittinersvenskans inträngande i de andra nordiska språkens religiösa litteratur.

*

Därefter övergår jag till ett spörsmål, som är av mindre räckvidd än de redan behandlade men som tävlar med dessa i svårighet, nämligen frågan om den bekanta luckan i krönikan. Den omfattar tiden från september 1313, då de båda härtigarna firat en storartad mottagningsfäst för sina gemåler, antagligen i Lödöse vid Göta älv, till oktober eller november 1317, då förspelet till gästabudet i Nyköping ägde rum. Att denna lucka på hela fyra år skulle från författarens sida vara gjord med avsikt — t. ex. därför, att han icke ansett sig ha något av vikt att meddela, eller därför att materialet av en eller annan anledning alldeles sinat — för ett sådant antagande finnes knappast någon möjlighet, och något dylikt har ej heller blivit av någon ifrågasatt; detta så mycket mindre som härtig Eriks stjärna under denna tid ännu var i stigande och hans ärelystna planer på Norges tron bragtes ännu närmare sin lösning därigenom, att hans gemål, den då endast femtonåriga prinsessan Ingeborg, födde honom en manlig arvinge. Dessutom var vår författare en alltför habil skribent för att i så fall icke ombesörja en fylligare och smidigare övergång över denna gapande lucka.

Det förklaringsförsök, som gjorts av Cederschiöld (se ovan) och godtagits av Schüek, tror jag mig emellertid icke böra diskutera av den anledningen, att jag anser luckan vara av en så väsentligt annan karaktär, att grunderna för de båda teorierna icke kunna användas mot varandra.

Före luckan innehåller texten en beskrivning på fästligheterna i Lödöse och slutar med den upplysningen, att gästerna redo var och en till sitt, medan härtigarna stannade kvar (v. 3622—23):

*Hwar reedh tingat honom war till radha
ok hertogune bliwo ther qwarre bade*

Efter luckan börjar berättelsen synnerligen abrupt (se här nedan) med det meddelandet, att Valdemar red till Kalmar och att Erik ämnade vara i Agnatorp (i Västergötland) den julen, men att ödet hade annorlunda beslutit, och därefter följer en utförlig skildring i författarens vanliga stil av förberedelserna till det olyckliga besöket i Nyköping.

Det förefaller rätt egendomligt, att ingen, mig veterligt, sökt förklara luckan på det sätt, som synes vara det enklaste och naturligaste, nämligen så, att denna brist icke funnits i originalet, sådant det utgått ur författarens händer, utan beror därpå, att ett antal blad gått förlorade, givetvis då i en av de tidigare avskrifterna, med andra ord att här föreligger vad jag skulle vilja kalla en yttre eller *mekanisk* lucka. Att man i handskrifter inom olika länders litteratur har att räkna med dylika, är alltför väl bekant för att behöva närmare utredas, och för visso voro just de tiderna sådana i vårt land, att förluster av litteraturalster — helt eller delvis — voro lätt förklarliga.

Ett särskilt skäl för en sådan uppfattning finner jag i den omständigheten, att luckans tillvaro icke är med ett ord antydd i krönikan. Och då ingenting i texten omedelbart före eller i den faktiskt förefintliga fortsättningen efter luckan tyder på någon avmattning i författarens lust eller förmåga att berätta utan dessa partier tvärtom höra till de starkaste i verket, finner jag mycket osannolikt, att krönikören skulle ha lämnat ifrån sig arbetet i detta skick utan att ha sökt att med några förklarande ord överskylla bristen.

Jag tror alltså, att luckan uppstått senare och finner i själva verket endast en allvarlig betänklighet resa sig emot detta antagande, vilken emellertid skall hjälpa mig att ytterligare klargöra

min uppfattning. Jag menar, att man skulle kunna göra sig den frågan, om det icke är alltför sangviniskt att antaga, att texten före luckan slutat med ett kapitel och att texten efter densamma, om ock mycket brådstörtat, börjat med ett nytt. Härpå är att svara, att, efter vad som här nedan kommer att visas, det hela med ganska stor sannolikhet icke förhållit sig så från början, utan att utfyllningar blivit gjorda av senare avskrivare, möjligen både före och efter de felande bladen. I varje fall är det min tro, att vi ha att göra med en sådan omredigering *efter* luckan. Texten börjar här på följande sätt (v. 3624—27):

*Hertogh waldemar reed till Calmara
Ok hertogh Erik wille wara
j agnatorpe then jwl
ödnolagh krypa ok stundom i skiwl o. s. v.*

Efter ytterligare reflexioner om ödets ovisshet fortsätter krönikan utan någon övergång (v. 3636—40):

*Hertogh wallemar han reedh
en reso mangom manne er leedh
han wille wider konungen tala
ther matte han haffua enga dwala
Vtan reedh till nyköpung tha o. s. v.*

Trots medeltida litteraturalsters oförmedlade övergångar och ofullkomligheter i övrigt är man här berättigad att fråga sig: Varför red härtigen till Kalmar? Ty med alla sina utelämnningar är krönikan mycket detaljerad i sakuppgifter av denna art, och ingenstädes vid de vanliga upplysningarna, att den och den red dit och dit, har jag kunnat konstatera bristande redogörelse för resans ändamål eller vidare förlopp, såvida det icke gällt en hemresa eller en annan färd med lika uppenbart syfte. I stället uppges här några rader längre fram och utan att en enda händelse blivit omtalad, att han red till Nyköping, varefter en utförlig skildring åter börjar. Var nu än den förra ritten utgick ifrån — Valdemar följde i van-

liga fall sin broder Erik troget som en skugga,¹ och sammanhanget ger vid handen, att denne befann sig västerut (enligt den nuvarande avfattningen i Lödöse, enligt min nedan framkastade förmodan i Dävö i Västmanland) —, så är det egendomligt, att en så lång färd, först till Kalmar och sedan till Nyköping, icke givit vår omständlige krönikör anledning till något som helst ytterligare meddelande. Och om han icke haft något att berätta om Kalmarbesöket, kan man fråga sig, varför han över huvud medtagit denna upplysning, när han utelämnat så många andra, oändligt viktigare saker.

Då denna passus sålunda går illa ihop med texten i övrigt och även eljest bryter av mot författarens framställningssätt, är den i sin nuvarande avfattning synnerligen misstänkt och bör på ett särskilt sätt förklaras. Lösningen, tror jag, skulle kunna ligga däruti, att texten efter luckan först börjat med den nuvarande *andra* versraden och att den föregående tillagts av en senare avskrivare, som funnit det olämpligt att börja med ett udda rim. Varifrån fick han då uppgiften om Kalmar? Säkerligen grep han till denna ort rätt och slätt därför, att namnet innehöll ett nära till hands liggande rim, ty vi veta, att geografiska hänsyn icke brukade genera kopisterna. Och varifrån tog han över huvud uppgiften, att härtigen red någonstades? Förmodligen från de ställen, där krönikan på det sättet börjar en ny vändning i händelserna.²

¹ Härtig Erik är till den grad huvudpersonen i vissa delar av krönikan, att förf. icke ens alltid sätter ut, vilken av härtigarna det är han avser, och ibland endast talar om »härtigen», ehuru båda äro närvarande. — I förbigående sagt uppger HILDEBRAND (*Medeltiden*, s. 166), att det var Valdemar, som ensam infann sig till det ovan omtalade förhöret inför Birger, under det att Klemming säger, att det var Erik. Om det var endast endera, har Klemming — enligt krönikan — uppenbarligen rätt, men enligt min mening har Munch läst texten riktigast, när han uppger, att det var båda.

² Man jämföre t. ex. det ställe några rader längre ned, där det står, att han red till Nyköping — kopisterna hade en viss benägenhet att snegla framåt i sina original — eller kanske med ännu större skäl ett annat ställe, som är så misstänkt likt de båda sista raderna före luckan och de två första efter densamma, att det väl kan ha tjänat till mönster för en senare omredigering. Stället lyder på följande sätt (v. 3248—51):

*Ok skildos ther aat badhe
ok tho mz begges thera rade
hertogh Erik foor till Calmarna
then annan wille til stokholms fara.*

Denna bristfällighet i textens fortsättning styrker mig givetvis i den övertygelsen, att vi ha att göra med en mekanisk och icke en organisk lucka. Att luckan efter denna nödtorftiga förbättring lämnats sådan den faktiskt är, trots de många avskrifterna, av vilka vi ännu ha 19 i behåll, torde ha berott därpå, att ingen trott sig kapabel att fylla ut den.

Det är tydligen svårigheterna att förklara denna lucka, som huvudsakligen föranlett den hypotesen av Cederschiöld, att krisernas historia författats först och förhistorien sedan, samt även hos andra forskare givit anledning till rätt så vågade antaganden i övrigt. Med den teori jag ovan framställt om luckans beskaffenhet, finnes för mig intet skäl att antaga, att krönikans olika huvuddelar tillkommit i annan ordning än den kronologiska.¹

*

Även Cederschiöld talar om »den klumpiga sammanfogningen» men anser den vara gjord av författaren. — På grundval av vad sålunda blivit framhållet skulle jag vilja föreslå följande rekonstruktion av förloppet. Båda härtigarna, antar jag, befunno sig i Dävö, och där beslöts, att Valdemar skulle rida till kung Birger i Nyköping för att sondera terrängen. Sedan han — och härefter följer jag krönikans egen framställning — av denne mottagits på det hjärtligaste, återvände han över Stockholm till Dävö och övertalade Erik till besöket i Nyköping, dit de tillsammans färdades, likaledes över Stockholm, och där de gingo sitt slutliga öde till mötes. Skulle man försöka sig på att gissa, hur den versraden lytt, som i originalet varit den sista av de bortfallna, vill jag föreslå en formulering i följande riktning: »*waldemar wille til Nyköpungs fara*». — Beträffande ordet *ther* (v. 3639), om det nu är autentiskt och bör tolkas som det lokala adverbet *där*, så torde det väl i krönikans nuvarande avfattning syfta på det mystiska »Calmara» men i den av mig supponerade originaltexten på resans utgångspunkt, Dävö. I ena som i andra fallet ger det en mindre tillfredsställande läsart, som emellertid skulle vinna betydligt genom en förändring från *ther* till *thy*.

¹ Om man icke skulle vilja acceptera min ovan framställda förklaring av luckan, finns det dock andra möjligheter till en lösning utan alltför invecklade hypoteser. Så kunde man föreställa sig, att det historiska materialet för de fyra åren varit mera svårtillgängligt och att författaren därför tills vidare fortsatt med de därefter inträffade händelserna, eller ock att han, efter att i och med beskrivningen över fästligheterna i Lödöse ha kommit till ett slags första avslutning i sin hjältes historia, tröttnat på att återgå till det vanliga skildrandet av mindre viktiga händelser för att tills vidare kasta sig in på det mera lockande ämnet om Nyköpings gästabud, men, i det ena fallet såväl som i det andra, av någon anledning ej fått tillfälle att sedan göra den nödiga utfyllningen. Den meningslösa uppgiften om Valdemars färd till Kalmar och

Slutligen övergår jag till skildringen av junker Magnus' avrättning. Den har, på grund av sin sympatiska hållning mot huvudpersonen, framställts som ett exempel på författarens förmåga att frigöra sig från partisynpunkter men i övrigt icke varit så lätt att förklara. Det har nämligen påpekats, att denna händelse, som inträffade år 1320, i krönikan blivit placerad före kungavalet, som ägde rum år 1319, och Cederschiöld, som icke velat tro på en sådan klumpighet vid det ursprungliga författandet, har sökt förklara förhållandet med den hypotesen, att episoden inskjutits senare, dock, synes han mena, av författaren själv (se Om Erikskrönikan, s. 235) och placerats på detta oriktiga ställe för att icke förstöra den eljest så vackra och harmoniska avslutningen, samt antager, att dess upphovsman förbisett tidsbestämningen "midsommaren därefter", varmed skildringen av kungavalet inledes.

Detta är, som man finner, ganska komplicerat och måste så bli, om man fasthåller vid år 1320 såsom tidpunkt för krönikans tillkomst. Ty även jag är böjd för den uppfattningen, att den ursprunglige författaren så kort tid efter dessa händelsers förlopp knappast skulle velat eller vågat bjuda sin publik på en sådan förvanskning. Men annorlunda ställer sig saken, om man antager, att krönikan skrivits vid en ansevärd senare tidpunkt, då den riktiga ordningen mellan dessa tilldragelser börjat råka så pass i glömska bland den stora, okritiska allmänheten, att en anakronism varit mindre stötande. Och om man i varje fall är ense om att krönikans uppgift bland annat varit att motivera Magnus Erikssons upphøjelse på tronen, så fanns det givetvis ingenting angelägnare än att arrangera händelserna så för eftervärlden, att hans medtävlare troddes ha varit ur spelet redan *före* konungavalet. Vad då den avsatte kung Birger själv beträffar, så torde han så ha dokumenterat sin oduglighet, att hans vara eller icke vara kunde anses utan all betydelse. Men annorlunda förhöll det sig med hans son, junker

den tafatta början i övrigt på texten efter luckan göra mig dock tills vidare obenägen för andra förklaringar än den ovan föreslagna. — En granskning av de olika handskrifternas varianter i Pippings nyutkomna edition har icke lämnat mig något ytterligare bidrag till frågans bedömning.

Magnus. Denne var tydligen omfattad med stora sympatier och var som den närmaste legitime tronarvingen icke lätt att bortresonera. Under sådana omständigheter har det, som sagts, befunnits synnerligen lämpligt att ordna händelserna i den historiska framställningen så, att denne redan var bragt ur världen, då Magnus Eriksson valdes till konung. Att man därvid skildrade avrättningen på ett fint och pietetsfullt sätt, kan anses såsom ganska klokt och var för övrigt endast att lägga en tillbörlig blomma på den olycklige konungasonens grav.

Enligt min mening kan man därför beteckna episodens införande och dess placering såsom ett visserligen djärvt men på samma gång slugt schackdrag, som var alldeles i den förrådiska tidens stil och till och med skulle varit värdigt härtig Erik själv, därest denne outröttlige ränksmidare då hade levat. Jag tror för övrigt, att författaren icke varit så menlös, som man hittills velat framställa honom. Den omsorg, varmed han utesluter sådant, som kunde vara för härtig Eriks minne besvärande, och den smidighet, varmed han motiverar dennes hänsynslösa kupper, när de för sammanhangets skull icke kunna förbigås med tystnad, synas mig tyda på icke ringa advokatorisk förslagenhet.

Tilläggas bör, att enligt min uppfattning ingenting i själva texten ger anledning till att misstänka episoden som en senare interpolation av någon annan. Den är skriven i författarens vanliga humana anda och med hans lediga stil; den är litterärt taget mycket lyckad och tilltalande samt avviker till hela sin avfattning från vad som bjudes i senare rimkrönikor.¹

*

Skulle jag med stöd av ovanstående undersökning och nödig utfyllning i övrigt söka att göra en sammanfattning av min hypotes om Erikskrönikans tillkomst, så skulle den lyda på följande sätt.

¹ Alldeles utesluten är ju icke möjligheten av att författaren i god tro skulle ha placerat avrättningen före kungavalet, men om så vore fallet, skulle detta utgöra ett ytterligare, ganska starkt skäl för att anse krönikan tillkommen vid en jämförelsevis sen tidpunkt, då minnet av dessa händelser börjat att förblekna.

Sedan Folkungadramat slutat med den treåriga Magnus Erikssons upphøjelse på den svenska, liksom även på den norska, tronen år 1319, fick vårt under lång tid förut ytterligt söndersplittrade och i övrigt hårt prövade fosterland åtnjuta en period av relativ vila och inre utveckling. Med konungens myndighetsförklaring, år 1332, började rent av en tid av yttre makt och glans, särskilt genom förvärvandet av Skåne, Blekinge och Halland. Visserligen grundlades genom denna transaktion Magnus Erikssons bekanta, kroniska penningbekymmer, men dessa tyckas icke ha hindrat honom att föra ett ganska präktigt hov, som fick ytterligare lyftning genom hans förmålning med den fagra och begåvade Blanche av Namur.

Dessa omständigheter ha antagligen berett marken för en kulturell blomstring, vartill förut intet motstycke funnits i vårt land. Det var nu som arbetena började för den allmänna landslagen, ett ståtligt vittnesbörd om tidens lagkunnighet, det var nu Konunga- och hövdingastyrelsen skrevs, ett icke mindre betydelsefullt monument över dess statskunskap, och det var sannolikt nu man började försöka sig på att till svensk vers överflytta de utländska riddarromanerna, Ivan, Häftig Fredrik och säkerligen ännu fler¹ samt sagan om Flores och Blanzaflor -- idel maktpåliggande företag och vad den litterära formen beträffar de första och största i sitt slag i hela Norden.

Vid denna tid, föreställer jag mig, har den unge konungen, som tydligen var en välmenande person, känt ett behov av att få sin upphøjelse på tronen så att säga historiskt grundad genom ett litterärt dokument, såsom vi veta förhållandet ha varit med andra segerherrar såväl före som efter hans tid, t. ex. Gustav Vasa, när han gav Peder Swart direktiv för en krönika, och mycket möjligt är, såsom förut av andra antagits, att det varit hans omgivning, som tagit initiativet till arbetets utförande. Man kan tänka

¹ Att även andra riddardikter än de ovannämnda varit kända i Sverige, framgår bland annat därav, att i uppbyggelseskriften Sjärens Tröst, från förra hälften av 1400-talet, varnas för att läsa så världsiga ting som romanerna om Parsifal och Tristan.

sig, att författaren därvid blivit anbefalld att på ett klokt sätt motivera nödvändigheten av Birgers störtande och rättmätigheten av Magnus Erikssons val till konung samt att låta den bortgångne härtig Eriks namn omstrålas av all den glans, som tillhörde det dåtida riddaridealet.

Ur dessa synpunkter kan krönikans humana ton lättare förklaras: den var mindre en partiskrift än en försvarsskrift, som måhända även hade ett försonande syfte. Därpå beror också den i det stora hela rätt objektiva hållningen, som bland annat visar sig däruti, att författaren före berättelsen om Nyköpings gästabud, där hans färger bli livligare, icke ens framställer den bedräglige kung Birger och hans män i någon dålig dager och icke tvekar att på ett sympatiskt sätt skildra så betydande motståndare till härtigarna som Torgils Knutsson och Birgers son, junker Magnus.

För att emellertid få denna krönika till stånd har man vänt sig till en mera framstående litterat person, något slags sekreterare eller annan ämbetsman, måhända en person med utrikes studier och utan tvivel med kännedom om riddarpoesiens alster, och lämnat honom eller givit honom anvisning på de historiska anteckningar, som kunnat förefinnas över Folkungaättens öden och äventyr till och med dessas lyckliga avslutning genom den då regerande furstens uppstigande på Sveriges och Norges troner. På vad sätt han löst denna omfattande uppgift, som säkerligen krävt en mycket dryg tid, framgår i huvudsak av den föregående framställningen.

Innan jag slutar, torde emellertid en kort sammanfattning av min ståndpunkt i åldersfrågan vara på sin plats.

På grund av vad ovan blivit framhållet har jag ingen anledning att anse, att krönikans författande påbörjats, förr än samtliga där berättade händelser inträffat. Såsom ett gott stöd för denna uppfattning kan ytterligare anföras, att dramats höjdpunkt — härtigarnas fångslande och död — förbådas på ett mycket tidigt stadium, redan vid v. 1299, för att därefter då och då återigen antydas.¹

¹ Däremot tilltror jag mig icke att uttala någon åsikt i den frågan, huruvida författaren skrivit sitt arbete så att säga i ett sträck eller med avsevärdare avbrott. Det ena är lika möjligt som det andra, och det enda som kan sägas är, att det senare, mänskligt sett, är mera antagligt.

Då nu den till tiden sista i krönikan omtalade händelsen — junker Magnus' avrättning — ägde rum i oktober 1320, kan arbetet tidigast ha påbörjats under slutet av samma år. Om man sålunda skulle sträva att få krönikan ansedd att vara så gammal som möjligt, kunde man dock icke sätta den tidigast tänkbara gränsen för dess färdigblivande längre tillbaka än till år 1321.

Den senaste gränsen återigen kan på grund av slutversernas innehåll, som vittnar om att Magnus Eriksson ännu var konung över Sverige och Norge, bestämmas till år 1355.

Några hållbarare skäl för den i och för sig föga antagliga möjligheten, att verket skulle ha blivit fullbordat redan vid eller omkring den tidigast tänkbara gränsen, d. v. s. år 1321, synas mig icke ha blivit anförda, men däremot anser jag åtskilliga omständigheter, däribland vissa allmänna sannolikhetskäl samt särskilt förhandenvaron av yngre språkliga drag jämte beskaffenheten av de främmande lånorden och därtill förefintligheten av historiska oriktigheter även under tiden närmast före 1320, tala för en ganska sen tillkomst, som jag icke vågar placera längre tillbaka än till tiden omkring 1350.

Det kunde visserligen vara frestande att gå en medelväg och föreslå en tidpunkt mellan 1321 och 1350, men för egen del har jag icke kunnat finna något verkligt stöd för en sådan mellanplacering.¹ Tilläggas bör, att den äldsta handskriften uppgives häröra från år 1457.

Först som sist vill jag emellertid å ena sidan erkänna, att mitt resultat i fråga om krönikans ålder är osäkert lika väl som Cederschiölds, men måste å andra sidan framhålla, att det dock förefaller mig, som om min uppfattning låge närmare det sannolika, under det att ett fasthållande vid den tidigaste förläggningen går i motsatt riktning och dessutom drager med sig nödvändigheten av åtskilliga andra, rätt så invecklade hypotèser utöver huvudfrågan.

¹ Då den hävdvunna tidsbestämningen »omkring 1320» enligt vanligt språkbruk berättigar till den uppfattningen, att krönikan lika väl kunde vara fullbordad ett eller annat år *före* nämnda år, är formuleringen i alla händelser vilseledande.

Det gäller i själva verket att mot varandra väga, icke bevis — ty dylika stå icke att få — utan sannolikheter och att därvid bestämma sig för sådana, som äro mera plausibla än andra.

Om nu min ståndpunkt i åldersfrågan skulle visa sig hållbar, kan man emellertid fråga sig, varför föregående författare så enhälligt uttalat sig för tidsbestämningen 1320. Detta tror jag i huvudsak hava berott därpå, att de äldsta forskarna, som i allmänhet varit överbärande historiskt intresserade, icke haft någon bestämd anledning till en senare placering och därför funnit den tidigare vara den mest tilltalande. Därefter ha andra författare tagit upp den ena omständigheten efter den andra, som ansetts överensstämma med sagda uppfattning, och härigenom har till sist uppstått en samling av s. k. inre bevis, som man funnit övertygande utan att reflektera över att de samtliga endast utgöra smärre historiska och stilistiska ofullkomligheter, som äro föga vägande i jämförelse med de vida allvarigare brister, varav krönikan eljest överflödar. Man har, med andra ord, hängt upp sig på en och annan blunder hos en författare, som gjort sig känd för grova felaktigheter i övrigt.

Jag anser mig kunna tillägga, att min förklaring av vissa spörsmål, t. ex. om krönikerförfattarens person och om den stora luckan i texten, liksom även delvis min uppfattning angående omständigheterna vid verkets tillkomst, äro oberoende av frågan om dess ålder. Vad jag i varje fall hoppas ha vunnit med denna undersökning det är dels att visa, att frågan om Erikskrönikans ålder icke kan anses slutgiltigt löst, dels att göra troligt, att åtskilliga hithörande svårigheter kunna förklaras på ett annat och enklare sätt, än vad som hittills skett.

*

Många fler och även intressantare saker vore det frestande att säga om det rika ämne, som Erikskrönikan erbjuder — t. ex. om dess hjälte, härtig Erik, denna enastående blandning av ridderlig tjuvarprins och politisk ränksmidare i stor stil, en nordisk renässanstyp långt före sin tid, vilken ännu väntar på en sig värdig

skildrare; om författarens glimtar av en stilla humor, en rätt sällsynt företeelse i medeltidslitteratur av denna art; om hans utpräglat svenska kynne, som gjort honom till älskare av bragder och glans, av frikostighet och fästligheter, ja, även av mat och dryck; eller om krönikans många halvt historiska, halvt poetiska pärlor, som ha den egenheten att från barnåren stanna kvar i vårt minne, sedan vi glömt all annan historia, t. ex. om Joar Blå och hans kappa, om Magnus Kittelbotaren och Erik Allsintet, om drottning Sofias sorglösa schackspel under slaget vid Hova, om Matts Kättilmundsson och hans ensamma ritt och utmaning mot ryssarna, om kung Birger och hans vanvettigt ondskefulla tilltag att kasta nyckeln till härtigarnas fängelse i den förbiflytande Nyköpingsån, och mycket mera, men det sagda torde för närvarande vara nog.

Såsom slutord vill jag icke underlåta att medge, att när jag första gången på allvar gick till ett studium av Erikskrönikan, så började jag med rätt stor kallsinnighet och med en tydlig reminiscens av det gamla slagordet om "de torra rimkrönikorna" ljudande i mina öron. Men när jag slutat läsningen, så erfor jag en känsla av glädje över att detta dock äntligen var ett svenskt originalverk, en känsla, som var blandad med någon undran, hur en så yvig planta kunnat spira upp ur den karga jord, som vår vittra litteratur hade att gro uti under förra delen av det bistra trettonhundratalet.